

Література

1. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія. К.: МАУП, 2000.
2. Роменець В. А. Творчість, індивідуальність, комунікація. Психологія творчості. К.: Либідь, 2004.
3. Сергєєнкова О. П. Професійна індивідуальність майбутніх учителів: теоретико-методологічні аспекти. К.: Наук. світ, 2004.
4. Трофімов Ю. Л. (ред.) Психологія: підручник. К.: Либідь, 2000.

Людмила П'янківська
кандидат психологічних наук,
Національний авіаційний університет
Київ (Україна)

МОТИВАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ У НЕЙРОБІОЛОГІЧНОМУ СПЕКТРІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інтенсивність сучасного розвитку наукових та інформаційно-комунікаційних технологій, життя громадян в умовах війни, постійний вплив стресових чинників слугують випробовуванням для кожної людини та впливають на її мотивацію. Безпосередньо мотивація виступає складним та важливим чинником життя особистості та рушійною силою її розвитку. Тому, ця обставина становить актуальність наукового дослідження мотивації з позиції психології та нейробіології.

Безсумнівний інтерес у теоретичному плані представляє мотивація як складний психофізіологічний процес, що під дією низки внутрішніх і зовнішніх чинників, спонукає людину задовольняти свої потреби, займатися певною діяльністю, саморозвитком. Вона слугує певним механізмом, що визначає її активність та психічне функціонування. Мотивація допомагає особистості усвідомлювати власні потреби, долати перешкоди у вирішенні поставлених задач, досягати поставлених цілей. Саме неоднозначність трактування і різноманітність поглядів на мотивацію особистості потребує подальшого її дослідження для

глибшого розуміння її біологічних закономірностей та розширення суджень про неї.

У 1908 році перші експериментальні дослідження мотивації здійснені вченими Р. Йорксом та Дж. Додсоном на тваринах та за аналогією відтворені на людині. Вони установили, що найбільш сприятливою є середня інтенсивність мотивації або оптимум мотивації. Цей закон назвали законом Йоркса-Додсона, який демонструє залежність найкращих результатів від інтенсивності впливу мотивації.

У сучасній науці мотивація особистості є предметом вивчення психологів, біологів, психофізіологів, нейробіологів, психіатрів, соціологів, педагогів та інших фахівців. Значний внесок у дослідження мотивації внесли зарубіжні та вітчизняні вчені П. Глімчер, Ф. Гілбрет, Ж. Вірна, Г. Емерсон, Н. Іванова, Дж. Кабл, О. Кальчук, А. Колот, Й. Кондо, В. Сич, Ф. Тейлор, І. Тимошенко, Х. Хекхаузен та ін. У психологічних працях мотивація (з нім. *motive*, лат. *movere* – спонукати, приводити в рух) визначається: як певна сукупність мотивів, доказів для обґрунтування чогось, спонука до діяльності [4]; як процес стимулювання фахівців до ефективної діяльності в організації [2].

Науковець В. Шапар трактуючи поняття «мотивація» констатує, що її компонентами виступають спонукання особистості, які викликають активність організму та визначають її спрямованість. Він також вказує, що усвідомлювані або неусвідомлювані психічні чинники, які є спонуками індивіда, визначають його спрямованість та цілі [7]. О. Сергеєнкова розуміє під мотивацією низку стійких мотивів, спонукань, що визначають зміст, спрямованість і характер діяльності особистості та її поведінку [3]. Т. Дуткевич її тлумачить як систему усіх існуючих видів спонукань особистості (потреби, мотиви, інтереси, цілі, установки, ідеали), що здійснюють регуляцію поведінки та діяльності людини [1].

Ми погоджуємося з думкою О. Хміляра, який акцентує увагу на тому, що мотивація є досить багатогранним явищем, яке обумовлене не тільки неповторністю самої людини, але й безпосередньою складністю її життєвого простору [6].

Отже, як бачимо, мотивація є складним, багатоплановим і динамічним явищем, що розглядається науковцями як спонукання чи низка спонукань, процес стимулювання особистості, що

залежать від внутрішніх та зовнішніх чинників.

Спробуємо детальніше окреслити бачення науковців щодо нейробіологічної складової мотивації. У нейробіології мотивація розглядається як активність певних зон головного мозку. Загалом тільки 0,5% нейронів залучені до процесу мотивації людини.

Великим проривом у науці було відкриття у 2017 році нейрофізіологами П. Даяном, Р. Доланом та В. Шульцом механізмів роботи системи винагород мозку, що допомогло пояснити особливості системи мотивації людини [5]. Саме щоб вижити людині в складних і мінливих умовах світу еволюційно сформувалася певна складна система роботи мозку. З раннього дитинства, в результаті взаємодії між отриманим досвідом та генами, починають формуватися у неї складні нейронні ланцюги та структури мозку, що управляють мотивацією. Досвід людини запускає нейрони у певних його областях, включаючи гіпокамп, префронтальну і передню поясну кору для відправлення дофаміну та серотоніну до інших нейронів. Її повторювальні переживання, створюють у мозку різні зв'язки, що сполучають їх з певними думками, спогадами (у гіпокампі) і поведінкою. Ці взаємозв'язки формують потужні асоціації між тим, що робить індивід та його спогадами про фізичні та емоційні відчуття (мигдалеподібне тіло) і це загалом управляє поведінкою (префронтальна кора та передня поясна кора) особистості.

Дослідження науковців також продемонстрували, що кількість дофаміну в організмі, що виділяють гормони залежить від рівня заохочення винагородою. Саме тому, рівень мотивації напряму залежить від співвідношення «очікування-результат-кількість синтезованого дофаміну». Тобто, коли в гіпокамп, префронтальну і передню поясну кору мозку людини надходить більше дофаміну, вона відчуває бажання розпочати щось або завершити певну дію. Також особистість здатна уникати ті події, які спричиняли у неї неприємні почуття та повторювати ті, які викликали гарні. Саме тому нейромедіатор дофамін називають ще одиницею енергії і насолоди.

Окремо опишемо особливості внутрішньої і зовнішньої мотивації людини, що тісно взаємопов'язані між собою. Внутрішня мотивація ґрунтується на глибинних цінностях, мріях особистості та її прагненнями до саморозвитку і самореалізації. Вона пов'язана зі змістом діяльності людини, що її цікавить та слугує

«винагородою». Зовнішня мотивація залежить від будь-яких навколишніх чинників чи обставин, що змушують особистість щось робити або впливають через винагороду або покарання.

Отже, можна уважати, що для того щоб вчиняти ті чи інші дії, людина повинна мати певний рівень задоволення. Дофамін, як нейротрансмітер, переносить сигнали від одного нейрона до іншого за певним маршрутом для активації думок. Дофамінові нейрони є складовою системи винагород, функція якої полягає у закріпленні дії та поведінки, що корисні для виживання людини та просуванню її у соціальній ієрархії. Також важливо вказати на те, що внутрішня мотивація є більш значимою для людини, ніж зовнішня.

Становлять інтерес дослідження оксфордських дослідників в галузях експериментальної психології та нейробіології Т. Мюллер, М. Кляйн-Флюгге, С. Манохар. За результатами власних радіологічних досліджень, ученими встановлено, що від діяльності середньої лобної долі мозку, що аналізує рівень втоми та нейронів рostrальної поясної зони, які визначають тип втоми і рівень зусиль необхідних для виконання завдання, залежить коливання мотивації людини. Вони цей рівень втоми розподілили на зворотну, тобто невелику втому, при якій енергоресурс особистості відновлюється за допомогою короткого відпочинку та незворотну, коли виражена сильна втома, що формується протягом тривалого часу і її не неможливо нівелювати короткими паузами та відпочинком [8]. При зростанні втоми, людський мозок оцінює одне й те саме завдання як більш складніше та таке, що потребує більших ресурсів та зусиль [8]. Можна стверджувати, що діяльність середньої лобної долі та рostrальної поясної зони відіграють значиму роль у збереженні та підтриманні мотивації особистості.

В даному контексті привертає увагу дослідження зарубіжних учених під керівництвом К. Санді та Г. Луксіса, які вивчали нейробіологічний взаємозв'язок з мотивацією. Ними встановлено, що специфічні співвідношення нейромедіаторів у прилеглому ядрі (глутамін та глутамат) впливають на певні мотиваційні функції людини. Зокрема, це співвідношення взаємопов'язане зі здатністю особистості підтримувати працездатність протягом тривалого часу, що науковці назвали витривалістю [9].

Їх дослідження також продемонструвало, що конкуренція підвищує продуктивність мотивації від самого початку виконання

завдання, особливо у людей з низьким рівнем глутаміну та глутамату у прилеглому ядрі [9].

Отже, можна стверджувати, що мотивація особистості є досить складним, динамічним і недостатньо вивченим явищем. Проведений теоретичний аналіз нейробіологічних досліджень мотивації дає змогу ґрунтовніше зрозуміти і пізнати взаємозв'язок між особливостями роботи мозку, нейромедіаторами та мотивацією. Це дозволяє доповнити наявні напрацювання в області психології й сприяє розробленню нових дієвих психотерапевтичних та психокорекційних заходів для усунення дефіциту мотивації.

Література

1. Дуткевич Т. В. Загальна психологія. Теоретичний курс : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 388 с.
2. Мотивація. Фармацевтична енциклопедія. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/1514/motivaciya> (дата звернення: 19.03.2023).
3. Психологічний словник / авт.-уклад. В. В. Синявський, О.П. Сергеєнкова; за ред. Н. А. Побірченко. 2007. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5980/3/O_Serhieienkova_IL.pdf (дата звернення: 19.03.2023)
4. Словник психологічних термінів. URL: <https://nuph.edu.ua/slovník-psihologichnih-terminiv> (дата звернення: 19.03.2023).
5. Скороход О. Загадка мозку на мільйон. Мотивація до навчання, схуднення, успіху: куди вона зникає? LIGA.Life. 24.02.2021. URL: <https://life.liga.net/porady/article/zagadka-mozga-na-million-motivatsiya-k-obucheniyu-pohudneniyu-uspehu-kuda-ona-ischezaet>
6. Хміляр О. Ф. Психологія бойової мотивації воїна. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. №2(66). С.121–131. DOI: 10.33099/2617-6858-22-66-2-121-131.
7. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640 с.
8. Müller T., Klein-Flügge M.C., Manohar S.G. et al. Neural and computational mechanisms of momentary fatigue and persistence in effort-based choice. *Nat Commun*. 2021. 12, 4593.

<https://doi.org/10.1038/s41467-021-24927-7>

9. Strasser A., Luksys G., Xin L. et al. Glutamine-to-glutamate ratio in the nucleus accumbens predicts effort-based motivated performance in humans. *Neuropsychopharmacol.* 2020. 45. P. 2048–2057. <https://doi.org/10.1038/s41386-020-0760-6>

Віталій Розов

*кандидат психологічних наук, доцент
Національна академія СБУ
м. Київ, (Україна)*

ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ І ПРОБЛЕМА ОСОБИСТІСНОЇ ТА КОМУНІКАТИВНОЇ БЕЗПЕКИ СПІВРОБІТНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

В правоохоронній діяльності існує безліч небезпечних ситуацій, які характеризуються інтенсивними стресовими станами і є загрозливими для життя здоров'я, індивідуальної цільності, стабільності та психологічної інтегрованості співробітників.

В екстремальних умовах правоохоронної діяльності, поряд з високою результативністю діяльності, є необхідність забезпечення особистісної безпеки співробітників, які можуть піддаватися деструктивним інформаційно-психологічним, емоційним, комунікативним та іншим впливам.

Слід зазначити, що основні функції правоохоронної діяльності здійснюються в системі «людина-людина», тому вкрай актуальним є питання щодо комунікативної безпеки, яка обумовлює збереження службової таємниці, конструктивний захист від маніпуляцій та прихованих деструктивних впливів, захист в ситуаціях відкритого та прихованого конфлікту тощо.

Професійне спілкування правоохоронця є одним із найважливіших засобів вирішення низки професійних завдань. Задля виконання діяльності співробітник підтримує контакти з певними посадовими особами, керівниками органів влади, представниками підприємств, громадянами, представниками злочинного світу тощо.

Вищезазначене актуалізує необхідність вивчення проблеми комунікативної безпеки під час виконання службових повноважень та в час проведення дозвілля. Це дозволить визначити практичні